

KUNGL. VETENSKAPS-
OCH VITTERHETS- SAMHÄLLET
I GÖTEBORG

MINNESTECKNINGAR
över avlidna ledamöter
2021

Särtryck ur
ÅRSBOK 2022

Redaktör:
GUNHILD VIDÉN

ISSN 0436-113X
Rundqvists Boktryckeri, Onsala 2022

INNEHÅLL

Minnesteckningar över avlidna ledamöter 2021	97
Bertil Albrektson (1929-2021). Av <i>Anders Jarlert</i>	99
Lars Hamberger (1939-2021). Av <i>Ingemar Kjellmer</i>	103
Gunnar Weimarck (1936-2021). Av <i>Lars Arvidsson</i>	107
Lisbeth Larsson (1949-2021). Av <i>Maria Sjöberg</i>	111
Paul Hallberg (1931-2021). Av <i>Birger Karlsson,</i> <i>Christian Koninckx och Agneta Olsson</i>	115

MINNESTECKNINGAR

över avlidna ledamöter

2021

BERTIL ALBREKTSON

1929–2021

Professor BERTIL ALBREKTSON avled den 16 april 2021. Han invaldes som arbetande ledamot i Kungl. Samhällets Vetenskapsavdelning, 8 klassen, 1994.

Bertil Albrektson föddes den 27 september 1929 i Göteborg. Fadern var tjänsteman i socialförvaltningen, och vid läroverket åtnjöt Bertil nedsatt terminsavgift. En farbror var den förste lutherske biskopen i dåvarande Rhodesia. Efter en fil.kand. i Göteborg 1951 med grekiska, semitiska språk och filosofi, fortsatte studierna i Lund, med avbrott för sejourer i Jerusalem och Cambridge. 1963 blev Albrektson teologie doktor och docent i Gamla Testamentets exegetik. Han var professor vid Åbo Akademi 1967–76, efter att i tre år ha uppehållit tjänsten som tillförordnad, och från 1975 till 2000 verksam vid Bibelkommissionen i Uppsala med huvudansvar för hebreisk filologi och textkritik. Under tiden i Lund gifte han sig med Anna Maria Thölén, sedan forskningsbibliotekarie i Uppsala. De fick fyra barn.

I skolan utmärkte han sig för sin begåvning. Enligt uppgift från KVVVS ledamot Emin Tengström, som var skolkamrat med honom, omnämndes Bertil som klassens ”snille”, men tilltalades ”Albrekt”. Kamraterna använde på den tiden aldrig förnamn vid tilltal. Han var framstående i alla ämnen utom gymnastik, lek och idrott. Hans kärlek till fotbollsspelet förblev obesvarad. På gymnasiet var hans inriktning att bli missionär. Han var då helt övertygad om Bibelns sanningsvärde och påverkades inte heller av Hedeniusdebatten.

Emin Tengström har berättat, att under en latinlektion i andra ring hördes plötsligt en väckarklocka ringa i en obesatt bänk. Läraren blev rasande och röt ”Vem o.s.v.”. Då reste sig en lite apart elev och sade: ”Pojkarna tubbade mig”. Läraren röt på nytt: ”Vem o.s.v.”. Till hans oförställda förvåning reste sig klassens ljus och sade: ”Jo, vi talade om det på rasten och då sade jag att lektor W kommer säkert att uppfatta det hela som ett gott skämt”. Då skrek läraren i falsett: ”Ja, det gör jag också”.

I doktorsavhandlingen *Studies in the Text and Theology of the Book of Lamentations* (1963) gör Albrektson en textkritisk och språklig analys av Klagovisorna, byggd på en egen edition av den syriska Peshittaöversättningen. Avhandlingen avslutas med att traditionshistoriskt relatera Klagovisorna dels till den äldre Sionstraditionen, dels till den deuteronomistiska traditionen. Som en följd anförtröddes han arbetet med Klagovisorna i det holländska Peshittaprojektet för en fullständig genomgång av det syriska handskriftsmaterialet för hela Gamla testamentet.

En andra monografi kom 1967: *History and the Gods. An Essay on the Idea of Historical Events as Divine Manifestations in the Ancient Near East and in Israel*. Här gör han upp med uppfattningen att medan historien för Israel var scenen för den gudomliga uppenbarelsen, förlade de mesopotamiska högkulturerna denna till naturens växlingar. Det visar sig att de mesopotamiska naturgudarna relaterar till både naturen och historien. W.G. Lambert talar om hur Albrektson är ”willing to cut across current opinion and to take his stand on original evidence”, samtidigt som han finner honom något överambitiös i sitt försök att nedmontera den gudomliga planen i Gamla Testamentet. Viktiga texter talar om Gud som verksam i historien för att uppnå ett framtida mål, men i det gamla Mesopotamien finns inget jämförbart.

Albrektson var hedersledamot av det brittiska Society for Old Testament Study, och i dess serie publicerade han 2009 ett antal uppsatser under titeln *Text, Translation, Theology: Selected Essays on the Hebrew Bible*. Här hävdar han att framväxten av en standardtext inte primärt är resultatet av rabbinernas medvetna, avsiktliga arbete. I stället speglar den en process där den tidigare mångfalden av rörelser inom judendomen sällades till en enda: den masoretiska texten (MT) är fariséernas text och, liksom andra texttyper, behäftad med fel.

I den statliga bibelkommissionen kom Albrektson att göra en stor insats både som ansvarig och som översättare. I den lilla boken *Newton och bibeln. Essäer om bibeltexter, tolkningsfrågor och översättningsproblem* (2015) samlade han texter med anknytning till arbetet. I inledningen betonar han hur varje ideologisk styrning är farlig för vetenskapen, antingen det handlar om kyrklig dogmatik, marxism eller feminism. I en av artiklarna ironiserar han över ”den moderiktning inom litteraturvetenskapen vars lösenord är ’intertextualitet’”, och då särskilt tesen om

dekalogen som ett eko av de första kapitlen i Genesis och Exodus 32, en tes som skapar fler problem än den löser. Det som faktiskt står i texten skulle vara avgörande – det gäller att läsa ut, inte att läsa in.

Särskilt reagerade Albrektson mot alla försök att manipulera den hebreiska texten, ”det fromma fifflandet” som han kallar det, antingen det handlar om att bevisa lärosatser eller att anpassa ordalagen i texten efter vår tids jämställdhetsideal. Då – skriver han – tar tron väldet över vetandet, och ”saken blir knappast bättre av att tron i detta fall råkar vara feministisk i stället för ortodox kristen”. Språkbruket måste analyseras ”utan hänsyn till vilken ideologisk ståndpunkt i nutiden som eventuellt gynnas av resultatet. Den av postmodernistiska relativister misstänkliggjorda och föraktade strävan efter objektivitet blir i sådana sammanhang viktigare än någonsin.”

Det har sagts att Albrektson i sin språkuppfattning var mera filolog än lingvist. Typiskt var att han startade i ett problem och sedan valde metod. Denna ateoretiska hållning förenade han med ett vetenskapsideal där det gäller att presentera argument som är ”open to verification or falsification on grounds of evidence or logic alone, independently of religious presuppositions”.

Albrektson prästvigdes 1956, men beviljades på egen begäran avsked från prästämbetet 1974. I en debatt i Finlands TV med en ateist upplevde han att hans kristna argument inte höll. Från den stunden var han en lika övertygad ateist som han tidigare varit en orubblig kristen. Mot försök att tunna ut kristendomen genom att säga att trosbekännelsens ord om uppståndelse och evigt liv inte är utsagor om en faktisk verklighet, reagerade han även som ateist. I en intervju säger han, att dessa teologer aldrig lyckas klargöra varför sådana övertygelser ska uttryckas på ett språk som förut använts för att göra påståenden om verkligheten. Han kunde samtidigt raljera med den tro han förut själv omfattat, som när han säger, att ”snarare står vi skeptiker på stranden, på verklighetens fasta mark, och ser de troende guppa i sin ranka lilla eka på illusionernas älv”.

I vetenskapliga sammanhang värderade han självständighet högt och ifrågasatte dem som alltför nära följde i sina handledares fotspår. Han var varm och generös, samtidigt som han snabbt kunde formulera skarpa omdömen. Han var – med Emin Tengströms ord – ”den mest konservativa människa som jag träffat [...] När värderingar ändrades, stretade

han emot. [...] Han kunde vara okänslig för omvärldens reaktioner på hans agerande. [...] Säkert var det ingen ond mening bakom, men hur mottagaren uppfattade svaret, insåg han inte.”

Musiken stod Albrektson särskilt nära, inte minst i hans roll som utövande flöjtist. *Uppsala Nya Tidning* publicerade sommaren 1996 en serie om ”Mitt musikval”, där Albrektson valde Carl Niensens femte symfoni som en av sina stora musikupplevelser. Som bildkonstnär framträdde han med egna utställningar. Framträdande i produktionen var särskilt stilleben.

Bertil Albrektson var hedersdoktor i Edinburgh och Åbo. British Academy tilldelade honom 2003 the Burkitt Medal for Biblical Studies. Förutom av Kungl. Samhället var han ledamot av Kungl. Vitterhetsakademien och Kungl. Vetenskaps-Societeten i Uppsala, där han också var preses 2002–03. På grund av pandemin hölls hans begravning först den 3 september 2022. Då lästes ur Predikaren 3:1–8, som börjar ”Allting har sin tid, och vart företag under himmelen har sin stund”.

ANDERS JARLERT

LARS HAMBERGER

1939–2021

Professor emeritus LARS HAMBERGER avled den 2 juni 2021 i en ålder av 82 år. Han invaldes år 1997 i Vetenskapsavdelningen, 6:e klassen.

Lars föddes i Stockholm i en läkarfamilj och levde de första tio åren i en av Karolinska sjukhusets läkarbostäder tillsammans med föräldrar och tre syskon. Han flyttade senare till Göteborg, där han tog studentexamen vid Hvitfeldtska läroverket. Han blev antagen vid Valands konstskola, men övertalades att istället utbilda sig till läkare. Konstintresset och eget skapande behöll han livet ut.

Parallellt med läkarstudierna engagerades han i Kurt Ahréns forskargrupp vid fysiologiska institutionen. Han disputerade 1968 på en studie om de grundläggande hormonella mekanismernas påverkan på äggstockens ämnesomsättning och ägglossningen. Samma år utnämndes han till docent i fysiologi.

Lars behöll kontakten med fysiologen men flyttade sitt huvudintresse till kvinnosjukvården och blev docent i obstetrik/gynekologi 1974. Då hade han etablerat en egen forskargrupp med inriktning mot fertilitetsproblem. Gruppen utvecklade ett specialkunnande inom alla moment i att med ultraljudsledning hämta ut det mogna ägget från äggstocken, genomföra befruktning av mänskliga ägg i laboratoriemiljö, låta embryot växa tills det var moget att implanteras i livmodern – provrörsbefruktning, även kallad in vitro-fertilisering, IVF. Ansträngningarna ledde fram till att Nordens första IVF-barn föddes 1982. Detta har blivit en allmänt använd möjlighet för infertila par att få barn, f.n. omkring 3 500 barn per år i Sverige.

Lars utnämndes till professor i obstetrik och gynekologi vid Karolinska Institutet 1983 men flyttade efter några år tillbaka till Göteborg för motsvarande lärostol.

Lars fortsatte utvecklingen av olika typer av assisterad befruktning. I de fall där problemet låg i spermier med låg befruktningsduglighet kan en mikroinjektion av en spermie direkt in i äggcellen åstadkomma en

livsduglig befruktning. Även i dessa fall var Lars och medarbetare pionjärer i Sverige. Från selektion av spermier till selektion av embryon är steget inte så långt. För par, som fått ett barn med allvarlig ärftlig sjukdom, kan en undersökning av embryots genetiska uppsättning göra en selektion av genetiskt friska individer möjlig och ge paret en möjlighet att få ett friskt barn.

Alla stegen vid assisterad befruktning – ”provrörsbarn”, selektion av spermie för direktinjektion i äggcellen och selektion av ett embryo på basen av dess genetiska egenskaper – väcker omedelbara och angelägna etiska frågor. Lars och medarbetare var starkt medvetna om detta och nöjde sig inte med den föreskrivna proceduren med prövning av varje steg av forskningsetiska kommittén utan arrangerade egna, genomgripande diskussioner med etiskt kunniga personer från flera ämnesfält.

När de första IVF barnen föddes var frågorna många. Fanns det ökad risk för missbildningar? Skulle graviditeten gå tiden ut? Skulle barnen utvecklas normalt? Under tecknad hade uppgiften att som barnläkare personligen undersöka de första födda ett hundra barnen vid födelsen och därefter i en strukturerad uppföljning tills barnen kunde gå och tala. Sällan har en efterkontroll av en s.k. riskgrupp av barn varit så lätt att genomföra! En ström av stolta föräldrar passade varje kontrolltillfälle exakt – oavsett var i Sverige eller i Europa de bodde. Det var en lättnad att kunna konstatera att barnen var välbildade och normalutvecklade även om en mindre andel föddes för tidigt.

Under förberedelsearbete inför att introducera IVF som klinisk möjlighet fick Lars kontakt med fotografen Lennart Nilsson. Denne hade redan tillsammans med medicinska forskare från Stockholm producerat boken ”Ett barn blir till” med en serie bilder av foster och embryon. Nu såg han möjligheten att tillsammans med Lars utvidga fotomaterialet om den allra tidigaste fasen av mänskligt liv. Det temperaturreglerade laboratoriet på Sahlgrenska byggdes ut till fotoateljé med specialutrustning och ett rikt, nytt bildmaterial samlades in under ett år. Det räckte både till filmen ”Sagan om Livet” och till en av Lars fullständigt nyskriven upplaga av ”Ett barn blir till”, boken som översattes till 18 språk och sammanlagt såldes i 20 miljoner exemplar.

Pionjärinsatsen med de första lyckade IVF försöken tillsammans med boken och filmen gjorde Lars till en välkänd och ofta anlita föreläsare,

diskussionsdeltagare och rådgivare både inom och utom landet. En strid ström av kollegor sökte sig till Lars och hans medarbetare, som byggde upp ett stort kontaktnät av fertilitetsforskare.

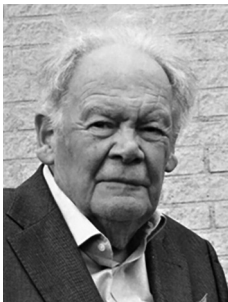
Lars lät sig inte nöja med de vetenskapliga och kliniska framgångarna. Varje steg i IVF-processen ställer stora krav på praktisk kunskap, exakt kontroll av miljön för embryot, inklusive odlingsmedium. De kunskaper som gruppen erövat under år av systematiskt experimenterande kom nu till nytta när han tillsammans med medarbetare startade företag, där företaget Vitrolife är det bäst kända, börsnoterade och framgångsrika.

Lars hade sedan barnsben höga krav och förväntningar från familjens (faderns) sida på sig. Han infriade förväntningarna med råge, blev en portalgestalt med hopp för människor med fruktsamhetsproblem och också en folkbildare med den vida spridda boken ”Ett barn blir till”. Han var målmedveten och hade själv stor arbetskapacitet. Han ställde därför gärna höga krav på medarbetare i alla funktioner och var också uppskattad av de flesta. Men han hade också krav på organisationen och kom under sina sista tjänstgöringsår i konflikt med fakultet och universitetsledning angående en oklart formulerad punkt i en tjänstledighetsansökan. Han hade redan tidigare opponerat sig kraftfullt och sakligt mot delar av den betydande omstrukturering av universitetskliniken, som skedde under 90-talet.

För sina medarbetare var Lars en pålitlig, engagerad och drivande chef, som öppnade många dörrar för vidareutveckling och arbetsmöjligheter inom och utom landet. Vi minns honom som en iderik pionjär.

Lars efterlämnar hustrun Birgitta och deras tre söner med familjer.

INGEMAR KJELLMER

GUNNAR WEIMARCK

1936–2021

GUNNAR WEIMARCK, Askim, professor emeritus i Botanik vid Göteborgs universitet, avled den 30 juni 2021 i komplikationer efter en längre tids sjukdom. Han blev 85 år gammal. Weimarck var ledamot av Kungl. Samhällets femte klass sedan 1986 och sörjes närmast av sin hustru Anna och barnen Cecilia, Martin och Anna Karin jämte barnbarn.

Gunnar föddes i Lund 1936 och växte upp och utbildade sig där. Pappa Henning, sedermera professor, forskade inom den systematiska botaniken och växtgeografin medan mamma Gunhild specialiserade sig på geografi. Gunnar fick mycket tidigt hänga med föräldrarna ut på vidsträckta fältstudier i nordöstra Skåne, sittande i barnsadel på pappas cykel. Det hände emellanåt att han hamnade i diket när pappan fått syn på någon raritet och i iveren att närmare studera denna hastigt slängt ifrån sig cykeln. Så småningom gick han dock i pappas fotspår och tog sig an högre studier i botanik.

Under arbetet vid Botaniska institutionen i Lund behandlade han olika arter av släktet *Hierochloë*, myskgräs. Doktorsavhandlingen, *Studies of Hierochloë (Graminae) in the Northern Hemisphere*, ventilerades 1971 och berörde dessa gräsarters kromosomtal, embryologi, ekologi, evolution, taxonomi med mera. Gunnars hustru Anna är genetiker och man kunde stötta varandra i de vetenskapliga resonemangen.

Efter disputationen fortsatte Gunnar med att reda ut de variabla och hudirriterande björnlokorna, släktet *Heracleum*, tillhörande de flockblomstriga, familjen Apiaceae. Med samma metoder som tidigare, till exempel biometri av morfologiska karaktärer, tunnskiktskromatografi och analys av meiosen i pollenmodercellerna vanns klarhet om släktskap och taxonomi. Weimarck blev docent 1983 och kom fortsättningsvis att fördjupa sig Skånes Flora. Utforskandet av landskapets kärlväxtflora var pappa Hennings stora projekt. Gunnar databehandlade prickkartorna över alla arter som redovisades i boken *Atlas över Skånes Flora* som utkom 1985. Han kunde här visa olika artgrupper med en specifik ut-

bredning i landskapet och även definiera de omvärldsfaktorer som styrde detta. Man kunde på floristisk grund dela upp Skåne i olika delområden. Detta visade han med metoder som gick att upprepa och sätta sannolikhetsmått på. Metoderna hade han delvis utarbetat själv. Ämnet utvecklades ytterligare i ett arbete tillsammans med Per-Arne Andersson, publicerat 1996 i *Symbolae Botanicae Upsalienses*.

År 1983 utnämndes Gunnar till prefekt vid Botaniska Trädgården i Göteborg. Samtidigt utsågs han till professor i botanik, särskilt växtgeografi vilket innebar undervisning och handledning av doktorander. Det var ett stort bestyr att leda utvecklingen av trädgården. Forskningen fick stå tillbaka för alla spännande projekt som där pågick och alla nya som planerades. En tung uppgift var att få rätsida på den svåra ekonomiska situation som trädgården hamnat i sedan staten 1980 sagt upp avtalet om statsbidrag. Detta bistånd fick den kommunala trädgården för de servicetjänster man bistod med för forskning och undervisning vid Göteborgs universitets Botaniska institution. Det skulle dröja tio år innan ett nytt avtal blev klart.

Under mellantiden hade en aktionsgrupp till stöd för trädgården bildats och den organiserades under namnet *Föreningen Botaniskas Vänner*. Denna samlade snabbt tusentals människor som ville stötta trädgården genom ekonomiska bidrag, namninsamlingar, informationsspridning och olika aktioner. De ideella krafterna har betytt mycket för trädgårdens utveckling under åren. Man kunde finansiera olika projekt, ge bidrag till forskningsresor med mera samt finansiera de årliga så kallade *Carl Skottsbergsföreläsningarna i botanik och hortikultur*. Här kunde man bjuda in framstående internationella experter att föreläsa över aktuella ämnen. Gunnar Weimarck hade initierat den första föreläsningen genom att 1987 få hit chefen för Missouri Botanical Garden i St Louis, Dr Peter H. Raven. Denne höll en mycket uppskattad föreläsning som trycktes 1988 under titeln ”Skogsskövling och utrotning i tropikerna.”

Särskilt uppskattat blev ett nytt systematiskt fält intill Botaniska institutionen. Det utformades efter det nya angiospermsystem som skapats av R. Dahlgren med flera på 1970-talet efter de nya kladistiska principer som tagits fram. Ett sådant Dahlgrenogram visar på ett mycket pedagogiskt sätt de stora dragen i de gömfröiga växternas system med ordningar och familjer och hur de förhåller sig till varandra – ett tidssnitt över växtriket helt enkelt. Linné själv – i form av en bronsbyst donerad 1923 av

Smålands Gille – såg mycket betänksam ut när han från sitt fundament blickade ut över den nya tidens alla taxonomiska påfund. Weimarck har beskrivit principerna för arbetet med detta i en läsvärd populärvetenskaplig skrift betitlad: *Att hålla ordning på arter och släkten – en familjeangelägenhet. Om systematisk botanik förr och nu* (1997).

Gunnar har publicerat ytterligare ett antal populärvetenskapliga arbeten där man kan nämna presentationen av den förste prefekten vid Botaniska Trädgården, professor Skottsberg. Skriften har titeln *Carl Skottsberg. Resenär, forskare, trädgårdsprefekt, folkbildare, person.* (2003). Andra arbeten beskriver flora och vegetation samt naturvård i Sydvästaustralien (1996) respektive Sydafrika (2007).

År 2004 blev Gunnar ordförande i Botaniska Föreningen i Göteborg och några år senare redaktör för den populärvetenskapliga tidskriften *Calluna*. Under tiden i Lund hade Gunnar också varit redaktör för en av de äldsta vetenskapliga botaniska tidskrifterna – *Botaniska Notiser*, bland internationella forskare känd som ”Bot. Not.” Så här fanns en tung meritering att vila på. Och *Calluna* fick också en rejäl ansiktslyftning.

Gunnar Weimarck hade många strängar på sin lyra och ägnade sig bland annat åt fotografering, allehanda tekniska innovationer, snabbpratning i TV och inte minst diktning. I boken *Skånes landskap i förändring* (2013) finns många exempel på den bildskatt som far och son Weimarck producerat under en lång följd av år. Särskilt de jämförande fotografierna från olika decennier är mycket spännande att studera. Bilderna visar hur brutalt Skånes dyrbara jordbruksmark har tagits i anspråk och hur naturmiljöerna på olika sätt omdanats. Boken väckte stort intresse och såldes slut på kort tid.

Vid Botaniska Föreningens i Göteborg 100-årsjubileum 2019 visade Gunnar sin stilistiska och mentala briljans genom att förfärdiga en sonett med sitt krävande rimflätande i 15 verser. Han läste själv upp texten vid den minnesvärda festen.

Gunnars kvickhet och intresse för ordvitsar är välkänd. Här är avslutningsvis ett egenupplevt exempel på detta. Vi satt några personer vid en eftersits och diskuterade Svenska Akademiens Ordbok som man nyligen återupptagit arbetet med. Diskussionen rörde vilken bokstav man nu var på. Någon sade S, någon T och en tredje R. I den lättare förvirring som uppstod kunde författaren till dessa rader inte låta bli att skämta och sa:

– "Jag trodde att man var på G."

Gunnars analys kom blixtsnabbt:

– "Att vara på G är väl A och O".

Vi minns en vänlig, rikt begåvad och gemytlig forskare och hans underfundiga humor som glatt så många människor under åren.

LARS ARVIDSSON

LISBERTH LARSSON

1949–2021

Professor LISBETH LARSSON avled i Skillinge den 16 oktober 2021. Hon invaldes som arbetande ledamot i Kungl. Samhällets Vitterhetsavdelning år 2002.

Lisbeth Larsson var en nydanande forskare och professor i litteraturvetenskap. Hon var också initiativtagare till *Svenskt kvinnobiografiskt lexikon*.

Lisbeth Larsson föddes i Vara. Föräldrarna var cykelhandlaren Knut Wilhelm och skolbespisningsföreståndaren Karin Larsson. Hennes tre år äldre syster Carina kom att vara betydelsefull för henne livet igenom. Fadern var sjuklig och gick hastigt bort 1964. Modern blev kvar i Vara fram till sin död 2003 medan döttrarna flyttade hemifrån, utbildade sig och bildade egna familjer. I ett kortvarigt äktenskap med läkaren Börje Persson föddes Martin, Lisbeth Larssons enda barn. Efter skilsmässan från Börje gifte hon sig med Jan Henning Pettersson, ett äktenskap som varade livet ut.

Lisbeth Larsson tog studentexamen i Skara 1968 och därefter studerade hon vid universitetet i Lund. Först var det utbildning till gymnasielärare i religion och svenska, därefter forskarutbildning i litteraturvetenskap. Hon blev snart en viktig person i Lunds intellektuella liv, och i ständigt pågående samtal med kollegor och vänner drev hon feministiska frågor. I umgängeskretsen ingick Håkan Arvidsson, Eva Haettner Aurelius och Eva Österberg.

Lisbeth Larsson disputerade 1989 och i den nyskapande avhandlingen, *En annan historia: om kvinnors läsning och svensk veckopress*, som kom ut i två upplagor, gjorde hon upp med litteraturvetenskapens ringaktning av såväl veckopress som de kvinnliga läsarna. I avhandlingen lyfter Lisbeth Larsson fram ett tema som på olika sätt kom att bli ledmotiv i hennes forskning, nämligen människans behov av berättelser. I boken låter hon två läsararter, eller om man så vill två diskurser, mötas, en vetenskaplig och en identifikatorisk. Hon skapade därmed ett nytt och stilbildande skrivsätt samtidigt som hon i sin analys förenade förnuft

med känsla. Avhandlingen initierade en uppvärdering av såväl populärkultur som kvinnligt författarskap, och efterföljarna på fältet har därefter blivit många.

I ett tidigt skede i sin forskarkarriär insåg hon att forskning om kvinnors skrivande och läsande, deras villkor och historia, har andra förutsättningar än motsvarande för män. Kvinnors dagböcker och annat autobiografiskt material är sällan systematiskt bevarat och förtecknat i arkiven. Underlag för sådan forskning är därför särskilt svårtillgängligt. I detta avseende framstår Lisbeth Larsson som aktivist. I bibliografin *Kvinnors självbiografier och dagböcker i Sverige. Bibliografisk förteckning 1650–1989* som hon tillsammans med litteraturvetarkollegorna Eva Haettner Aurelius och Christina Sjöblad utgav 1991, gjordes en betydelsefull insats. I boken redovisas i kronologisk ordning egodokument författade av kvinnor och var dessa dokument finns. En liknande tanke, att kvinnors skrivande lätt glöms bort och göms undan och just därför behöver synliggöras, fanns bakom verket *Nordisk kvinnolitteraturhistoria* där Lisbeth Larsson var en drivande kraft. Det gällde att samla, strukturera och bevara för framtiden. Motsvarande tanke finns i boken *Kvinnopolitiska nyckeltexter* som hon tillsammans med sociologen Johanna Esseveld utgav 1996. I det digitalt publicerade lexikonet och sökbara databasen *Svenskt kvinnobiografiskt lexikon* (SKBL) gällde bevarandet och tillgängliggörandet inte bara kvinnligt författarskap och deras texter utan några av alla de kvinnor, från medeltid till nutid, som utträttat ting av betydelse för samhället. När projektets andra omgång avslutades sommaren 2021 var saldot fler än 2 000 biografiska artiklar, författade av ämnesexperter. Däribland fanns även Lisbeth Larsson, som själv skrev ett 50-tal artiklar. Utöver biografierna innehåller databasen biografiska data, som nu är tillgängliga för forskning. Eftersom materialet också är översatt till engelska kan även icke-svenskspråkiga ta del av stoffet. Ett urval av de biografiska artiklarna satte Lisbeth Larsson samman till en tryckt bok, *Märkvärdiga svenska kvinnor. 200 kvinnor som förändrat våra liv*, där hon också skapade en syntes över svenska kvinnors historia, från medeltid till nutid.

År 2000 fick Lisbeth Larsson en professur i litteraturvetenskap med särskild inriktning på genus vid Göteborgs universitet. Där skapade hon en livaktig genusforskningsmiljö och handledde många doktorander. Samtidigt hade hon flera förtroendeuppdrag i forskarsamhället, bland

annat var hon under flera år ledamot i Vetenskapsrådets styrelse. Hennes skarpsinne och modiga ställningstaganden för kärnverksamheten gjorde att hon också utsågs att företräda lärarkollegiet i universitetets styrelse.

I arbetet med att på olika sätt åstadkomma forskningsinfrastrukturer samarbetade Lisbeth Larsson med kollegor från olika discipliner. Det hindrade henne inte från att samtidigt driva egna forskningsprojekt, inte sällan i polemik mot äldre traditioner i ämnet. I boken *Sanning och konsekvens. Marika Stiernstedt, Ludvig Nordström och de biografiska berättelserna*, som publicerades 2001, lyfte hon fram ett författarskap som på klassiskt vis framhävt det manliga skrivandet på bekostnad av det kvinnliga. I denna studie förs en djuplodande och teoretiskt nydanade diskussion om biografin som genre, dess historia och dess roll i människors kamp om berättelserna. Här påpekar Lisbeth Larsson bland annat att "[b]iografen är en sedelärande genre. Den är normativ och didaktisk till sin karaktär." (s. 401) I denna slutsats klargörs hennes intresse för forskningens metabertättelser som hon sedan praktiserar i en analys av berättelserna om Victoria Benedictsson: *Hennes döda kropp. Om Victoria Benedictssons arkiv och författarskap*. Boken kom ut 2008 på vännen Svante Weylers förlag och blev nominerad till Augustpriset. I studien revideras synen på Victoria Benedictssons författarskap och inte minst författaren Axel Lundegårds bearbetning av det material Benedictsson hade efterlämnat.

I boken om *Virginia Woolf, Promenader i Virginia Woolfs London*, utvecklar hon metabertättelsen till dess rumsliga aspekter, en litterär geografi. I genomgången av Virginia Woolfs författarskap, som Lisbeth Larsson beundrade mycket, koncentrerade hon sig på hur Woolf använde gator och platser i London i sina litterära gestalter liv. Lisbeth Larsson kunde därmed avtäcka platsers betydelse för Woolfs författarskap och på så vis vrida den livaktiga Woolf-forskningen i en annan bana än föregångarna. Boken har översatts till engelska och givits ut internationellt.

Parallellt med forskningen och de många förtroendeuppdragen var Lisbeth Larsson en uppskattad teater- och litteraturkritiker i dagspressen. Kulturjournalistiken inleddes 1980 då hon verkade som litteraturkritiker i *Göteborgstidningen*. Åren 1984–1999 var hon teater- och litteraturkritiker i *Expressen*, vars dåvarande chefredaktör, Bo Strömstedt, kom att betyda mycket för henne på ett personligt plan. Under dessa år utveck-

lade hon sin kapacitet att snabbt kunna leverera texter; en teaterföreställning på kvällen krävde en färdig recension till senast morgonen därpå. Åren 2003–2009 skrev hon regelbundet om litteratur i *Dagens Nyheter* och därefter i *Göteborgsposten*.

Lisbeth Larsson var en ständigt skrivande och reflekterande person. Universitetsarbetet innebar emellertid också undervisning av studenter, en sida av Lisbeth Larssons verksamhet som funnits med sedan 1970-talet. I samarbete med kollegor från konstvetenskap och historia utvecklade hon en kurs, Life-writing. Biografiska genrer i förvandling, som kombinerade studentundervisning med välbesökta offentliga seminarier. På så vis ville hon driva universitetets verksamhet som en angelägenhet för hela samhället. Det var inte en anpassning till universitetsledningens visioner utan helt och hållet en fråga om hederlig arbetsmoral. En verksamhet som lever på det allmänna ska också bidra med något i gengäld.

Efter pensioneringen från Göteborgs universitet lämnade Lisbeth Larsson och Jan huset på Vrångö i Göteborgs södra skärgård. De ville bo nära barnbarnen i Lund och återta umgänget med de gamla vännerna där. De förvärvade också ett hus i Skillinge. En fri och skrivande tillvaro utan institutionsplikter hägrade, ödet ville dock annorlunda.

De sista åren av Lisbeth Larssons liv färgades av sjukdom. Cancerdiagnosen var ett nattsvart dråpslag som dock inte hindrade henne från att själv föranstalta om hur begravningen skulle vara arrangerad och dra praktisk försorg om sina efterlevande. Men den sista tiden innebar också en tillbakablickande utvärdering. Det framgångsrika yrkeslivet hade varit stimulerande, men det hade också inneburit försakelser som det nu var för sent att göra något åt. Arbetet hade kostat för mycket summerade Lisbeth Larsson sitt liv två veckor före bortgången.

MARIA SJÖBERG

PAUL HALLBERG

1931–2021

Förre överbibliotekarien vid Göteborgs universitet, FDhc. PAUL HALLBERG, avled den 22 december 2021, några få dagar efter sin 90-årsdag. Han invaldes som arbetande ledamot i Kungl. Samhällets (nuvarande) 8:e klass 1977 och blev hedersledamot 1999. Han var akademiens bibliotekarie under perioden 1977–2005.

Paul Hallberg föddes den 10 december 1931 i Göteborg och kom att verka i denna stad hela sitt liv. Hans far, Severin Hallberg (1886–1960), var överbibliotekarie vid Göteborgs stadsbibliotek 1927–54, inte att förväxla med folkbiblioteket i Göteborg. Modern, Eva Hallberg (1901–94), var en aktiv ledargestalt i Göteborgs sociala liv. Paul Hallberg var änking efter sin framlidna maka Elisabeth (1930–2019) och efterlämnar sonen Olof med makan Anna samt två barnbarn. På sätt och vis föddes Paul Hallberg in i sin livsroll. Under Severin Hallbergs chefstid låg stadsbiblioteket på Vasagatan 2 i nuvarande Samhällsvetenskapliga bibliotekets lokaler. Under åren 1954 till 1977 införlivades Biomedicinska biblioteket, Ekonomiska biblioteket och Pedagogiska biblioteket med Centralbiblioteket (idag Humanistiska biblioteket) och blev Göteborgs universitetsbibliotek (GUB).

Hallberg avlade sin licentiatexamen i engelska vid Göteborgs universitet 1960. Samma år anställdes han vid GUB efter kortare perioder som lärare. Hans arbetsinsatser inom GUB var imponerande. Allt han tog sig för gjordes med den energi, noggrannhet och djupa kunskaper, som han också beundrades för inom och utanför biblioteket. Som katalogchef och även som chef för det utländska förvärvet gjorde han en anmärkningsvärd kulturell insats. Ingenting lämnades åt slumpen utan allt genomfördes med enorm yrkesskicklighet.

1954 flyttade biblioteket från Vasagatan och efter många turer byggdes det upp på nuvarande plats vid Näckrosdammen. Som en solitär låg biblioteket på höjden. Huset beskrevs som ett under av modern biblioteksteknologi, men det visade sig ganska omgående att biblioteket redan

var alldeles för litet. Vid planeringen hade ingen någon aning om den explosionsartade utveckling som skulle ske inom universitetet de kommande decennierna.

Nu började ett arbete med att få tillstånd en tillbyggnad. Det skulle ta ända till 1985, då den nyare delen av GUB invigdes. Paul Hallbergs första 10 år som överbibliotekarie (ÖB) präglades av detta arbete – ibland ett steg framåt i planerna och sedan två steg tillbaka. Samtidigt planerades och byggdes lokaler för Humanistiska fakulteten, och de två tunga verksamheterna förbands genom den s.k. Bildningsgången.

Det nya biblioteket blev en succé. Biblioteket gick från slutna magasin till att böckerna placerades i öppna hyllor med många läsplatser för studenterna. Biblioteket blev snabbt en plats där studenterna från alla fakulteter trängdes. Paul var medveten om problemet med trängsel men var nog med att påpeka att biblioteken var till för både utbildning och forskning. En anekdot från den tiden är att varje morgon då Centralbiblioteket skulle öppna ringlade köerna långa utanför av studenter i jakt efter en sittplats. Öppningen kunde ibland bli dramatisk, då alla ville in och den i personalen som öppnade dörrarna fick fly in i lokalerna.

Under 1985 påbörjades en översyn av GUB:s organisation. En extern konsult anlätades och resultatet beslutades av universitetets styrelse 1988. Paul var under denna tid självklart djupt engagerad och släppte inte någon fråga utan att ha penetrerat den noggrant. Hans gedigna, breda kunskap både om biblioteksspecifika frågor men också om bibliotekets roll inom universitetet gjorde att omorganisationen kunde genomföras. Nu blev ÖB inte längre chef över Centralbiblioteket utan rollen renodlades till att bli mer övergripande med strategiska frågor, samordning och kontakter med universitet och det omgivande samhället. ÖB blev ordförande i den ledningsgrupp som bildades och som bestod av bibliotekscheferna från Centralbiblioteket, Ekonomiska, Biomedicinska och Pedagogiska biblioteken. Denna organisation är i princip fortfarande i drift.

Inget var främmande för Paul Hallberg. Med en outtröttlig energi tog han sig an den nya tekniken med datorernas intåg inom universitetet och biblioteken. De stora vetenskapliga biblioteken började i mitten av 70-talet att katalogisera alla förvärv i databasen LIBRIS. Strax efteråt började processen med att införa ett integrerat bibliotekssystem, som skulle innehålla alla rutiner inom biblioteket och kanske främst ett gemensamt

lånesystem. Efter en förstudie 1984 beslöt universitetet att GUB skulle upphandla ett integrerat system i samarbete med Lunds universitet. Åter visades det sig att Pauls gedigna och djupa kunskaper om bibliotek fick stor betydelse i arbetet med denna upphandling. Dessutom skrevs kravspecifikationen på engelska, där var Pauls kunskaper omistliga. 1989 invigdes det nya systemet GUNDA.

När man ser tillbaka på de stora viktiga nya landvinningarna inom GUB under 1970–80-talen kan man inte annat än förundras över Hallbergs arbetsinsats. Han arbetade jämt, var alltid påläst och engagerad i otaliga frågor inom biblioteket och universitetet.

Paul Hallberg var också mycket engagerad både i nationella och internationella organisationer. Han åkte på stora världskonferenser inom ramen för IFLA (International Federation of Library Associations and Institutions), och vid hemkomsten förmedlades nya kunskaper genom att han delade med sig av alla viktiga ”papers” till dem av medarbetarna som han tyckte behövde detta. Det är bara ett exempel på hur väl han stöttade sin personal och verkade starkt för allas individuella utveckling.

I Sverige var han mycket engagerad i Svenska bibliotekariesamfundet – en intresseorganisation främst för bibliotekarier inom högskolesektorn. Denna organisation gick så småningom samman med Sveriges Allmänna biblioteksförening och bildade nuvarande intresseorganisation Svensk biblioteksförening. Denna sammanslagning var inget som Paul applåderade utan han hade hellre sett att Svenska bibliotekariesamfundet funnits kvar.

Paul Hallberg fanns alltid på plats och var välvilligt inställd till att hjälpa till vid exempelvis korrekturläsning. Han var en god stilist och man kunde alltid förlita sig på att om Paul korrekturläst och godkänt då var det perfekt. Helst ville han inte att några skrivelser eller artiklar skulle lämna biblioteket utan att han hade läst dem.

År 1995 öppnades det nya Ekonomiska biblioteket och även Kurs- och tidningsbiblioteket (nuvarande Samhällsvetenskapliga biblioteket). Detta innebar att GUB återtog sitt ursprungliga hus på Vasagatan 2. Pauls tal vid dessa invigningar visade på den stolthet han kände för sitt GUB. Ekonomiska biblioteket kallade han juvelen i Handelshögskolans krona och talet vid invigningen av Kurs- och tidningsbiblioteket var mycket känslösamt och intet öga var torrt. Det kändes som om Paul på något sätt kommit hem.

I Kungl. Samhället var Paul Hallberg en av viktigaste ledamöterna under många år. Han blev invald som ledamot 1977 men fick redan samma år uppgiften som bibliotekarie, en position som han innehade fram till 2005. Det kan nämnas att fadern, Severin Hallberg, var akademiens bibliotekarie under perioden 1930–54. Detta får inte uppfattas som ett utslag av nepotism utan var ett resultat av en långvarig tradition att överbibliotekarien vid universitetsbiblioteket och dess föregångare även var bibliotekarie i Kungl. Samhället, ett naturligt tillstånd eftersom universitetsbiblioteket härbärgerade huvuddelen av akademiens skrifter. Ett liknande tillstånd gällde för skattmästaren där denne hämtades från bankernas direktörsskikt. Denna tradition för val av bibliotekarie och skattmästare upphörde några år in på 2000-talet; sedan dess utses dessa funktionärer inom Kungl. Samhällets egen ledamotskader.

I rollen som bibliotekarie i Kungl. Samhället gjorde Paul mycket stora insatser som ordförande i biblioteksutskottet men framför allt som redaktör för en stor mängd böcker och skrifter i akademiens namn, bland annat årsböcker och sammanställning av minnesteckningar/minnestal. Allt detta finns förtecknat på Kungl. Samhällets hemsida, och en stor del kan direkt laddas ned. Denna del av Kungl. Samhällets arbete har intensifierats efter det att Hallberg lämnat bibliotekarierollen, en självklarhet med den allt högre grad av datorisering som präglar livet idag.

Paul Hallberg fick sitt elddop redan första året som bibliotekarie. 1978 firade akademien sitt 200-årsjubileum. Viktiga delar av jubileumsarrangemangen utgjordes av två symposier som resulterade i böckerna *The Condition of Man* och *The Feeling for Nature and the Landscape of Man* med bidrag från många nationella och internationella auktoriteter. Hallberg var redaktör för båda volymerna. Från och med år 2000 ökade ambitionen mycket vad gäller symposier. I stort sett varje år ordnades symposier med efterföljande publikationer. Fram till år 2005 var Paul redaktör för dessa. Parallellt med symposievolumerna editerades oftast inkommande manuskript av honom med hjälp av publikationsutskottet. I alla dessa publikationsärenden skötte han sina uppgifter med stor akribi. Hans precision i fullgörandet av uppgifterna var imponerande.

En annan viktig del av Paul Hallbergs verksamhet var hans författarskap inom ämnet Ostindiska Kompaniet. Denna aktivitet blomrade främst ut efter hans pensionering under en tid då den stora arbetsbördan vid Universitetsbiblioteket gradvis klingade av. Hallberg arbetade här

tillsammans med historiker och medicinare (sic!). Ämnet var givetvis centralt i Göteborg, eftersom Ostindiska Kompaniet verkade här och genom att mycket material om Kompaniets öden finns förvarat på Universitetsbiblioteket. Utan fullständighet gör här minnestecknarna några viktiga nedslag.

Även om Paul Hallberg var filolog och inte historiker, så fick han som överbibliotekarie ansvar för de viktiga historiska arkivsamlingarna gällande Ostindiska Kompaniet. Dessa räknas som en av de viktigaste källorna inom området, inte minst det som rör 1700-talets ekonomiska historia i Göteborg.

Under Svenska Ostindiska Kompaniets första resa till Kanton i Kina medföljde kompaniets direktör Colin Campbell som superkargör på skeppet *Fredericus Rex Sueciae*. Då journalen från denna resa, författad av Colin Campbell, dök upp till salu på marknaden hos förlaget Kraus, vände sig Paul Hallberg till Christian Koninckx som nyligen hade disputerat i Bryssel på en doktorsavhandling om Svenska Ostindiska Kompaniet. Paul tänkte köpa Campbells journal som skulle kunna bli ett märkvärdigt nyförvärv i universitetsbibliotekets rika arkivsamlingar. Efter analys och samråd förverkligades köpet av manuskriptet samtidigt som beslut togs om publicering. Som engelsk filolog anpassade Paul den ursprungliga engelska 1700-talstexten till läsbart nutidsspråk, medan de historiska aspekterna, kommentarer och förklarande notiser sköttes av Koninckx. Publikationen kunde därmed bli en för alla läsare njutbar historia om Sveriges första handelsexpedition till Kina. Under det mångåriga arbetet framträdde Hallberg som en gedigen historiker vid sidan om sina utmärkta språkkunskaper på engelska. Publikationen, *A Passage to China – Colin Campbell's Diary of the First Swedish East India Company Expedition to Canton, 1732–33*, utgiven 1994, blev mycket lyckad.

Några år senare dök Carl Fredrik Adlers journal upp. Adler hade varit skeppsläkare på en av Ostindiska kompaniets senare expeditioner till Fjärran Östern. Ännu en gång kände Paul Hallberg sig kallad att utarbeta en publikation från denna journal, nu i samarbete med professor emeritus Sven Bertil Olsson i Lund. Olsson är kardiolog och på fritiden ivrigt sysselsatt med sjöfartshistoriska studier. Han var även en av skeppsläkarna ombord på den nybyggda ostindiefararen Göteborg under den historiska expeditionen till Kina år 2006. Det originella samarbetet mellan

Olsson och Hallberg resulterade i den vackra boken *En ostindiefarande fältskärs berättelse – Carl Fredrik Adlers journal från skeppet Prins Carl 1753–56*, utgiven 2013. Verket innehåller en myckenhet av uppgifter om olika förhållanden och hälsoläget ombord på skeppet med tolkning till vår tids kunskapsläge, en i sanning märklig ”översättning” av medicinska beskrivningar över en tidsperiod av nästan 270 år. Även denna gång blev verket en stor framgång, och då genom samarbete mellan två specialister inom helt skilda discipliner.

Som tack för sina insatser inom biblioteket hedrades Paul Hallberg med ett hedersdoktorat vid Humanistiska fakulteten 1997, och i motiveringen nämns bl. a. hans arbete med omorganisationen, datoriseringen och det goda arbetet med universitetets olika delar. Han var den stora biblioteksmänniskan, den genuine humanisten och en person som arbetade hela sitt liv för bildningen.

Parallellt med sitt dagliga arbete var Paul Hallberg aktiv inom flera föreningar utanför universitetet, bl. a. SHT (*Sine honoris titulo*) och SIS (*Societas intellectualis seniorum, Gothoburgensis*). Inom SHT kom hans musikaliska intresse fram genom att han under många år var med i föreningens kör. Paul och hans kära hustru Elisabeth var trogna abonnenter på Konserthuset och sågs ofta på stadens teatrar.

Paul Hallberg ansågs säkert av många att vara en ganska allvarlig man, och vi var många som hade stor respekt för honom. Men bakom den allvarsamma ytan fanns en mycket varm och humorfylld person. Han kunde hålla briljanta tal och verkligen bjuda på sig själv. Vi var många vid GUB som frågade oss hur han orkade med att i nästan 20 år vara ÖB med ett engagemang och driv som är ojämförligt med någon annans. Var hämtade han sin kraft? Möjligen var det i Dalom varje sommar då Elisabeth och han plockade mängder av blåbär och lingon.

För att avsluta med Pauls egna ord:

”I den komplicerade organisationsform ett stort vetenskapligt bibliotek utgör är de två viktigaste beståndsdelarna *samlingarna* och *personalen*. Samlingarna är förblivande, åtminstone i normalfallet, medan de tjänstemän som förmerar, vårdar och tillgängliggör dem verkar under en begränsad om är ibland avsevärd tidsrymd”.

AGNETA OLSSON, BIRGER KARLSSON OCH CHRISTIAN KONINCKX